

Tweede Kamer, 77e vergadering

Woensdag 16 april 2025

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel **Wijziging van de Kieswet in verband met de aanscherping van de strafbaarstelling inzake het ronselen van volmachtstemmen (Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen) (36571).**

Termijn inbreng

De **voorzitter**:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is een debat over de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen. Ik heet de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van harte welkom. Er hebben zich vijf leden ingeschreven. Ik zie er vier; ik hoop dat mevrouw Wijen-Nass nog binnenkomt. Ik heet iedereen van harte welkom. Ik weet niet of mensen dit debat op afstand volgen, maar ook u bent welkom.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De **voorzitter**:

We gaan beginnen aan de eerste termijn van de zijde van de Kamer. Als eerste geef ik het woord aan mevrouw Chakor. Zij voert het woord namens de fractie GroenLinks-Partij van de Arbeid. Gaat uw gang.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Voorzitter. Vandaag bespreken we een onderwerp dat fundamenteel is voor de integriteit van onze verkiezingen en het vertrouwen in onze democratie, namelijk het voorkomen dat kiezers niet vrij zijn om te stemmen op wie zij willen stemmen. Daarom was het ronselen van volmachten al strafbaar. Het nu voorliggende wetsvoorstel moet die strafbaarstelling gaan aanscherpen. Je kunt je afvragen of dat echt nodig is. Zo veel gevallen van ronselen, laat staan veroordelingen, zijn er de afgelopen jaren toch niet bekend geworden?

Hoewel ronselen relatief zeldzaam is, met slechts een handvol voorbeelden bij gemeenteraadsverkiezingen of eilandraadsverkiezingen, kan het wel het vertrouwen in het verkiezingsproces schaden. Dat moeten wij voorkomen. We hebben misschien ook niet genoeg zicht op die ronselpraktijken. Dat is meteen ook de eerste vraag die ik heb. Is het aantal gevallen dat wij kennen het topje van de ijsberg? Zijn er indicaties dat het veel vaker voorkomt, maar wellicht niet gemeld of vervolgd wordt?

Voorzitter. Het is nodig om de strafbaarstelling van ronselen bij de tijd te brengen. Niet alleen het ronselen in persoon, maar ook de online variant wordt strafbaar. Het wordt ook strafbaar als je het niet stelselmatig, maar één keer of een paar keer doet.

Voorzitter. Mijn fractie ziet in dat deze maatregelen nodig zijn om de strafbaarstelling toekomstbestendig te maken en misbruik te voorkomen. Tegelijkertijd maken we ons

er zorgen over dat de strikte strafbaarstelling ertoe kan leiden dat mensen die oprechte hulp willen bieden onterecht als ronselaar bestempeld worden. Dat geldt met name in huiselijke situaties, in vriendenkring of in burenkring. Denk bijvoorbeeld aan een familielid dat spontaan aanbiedt een geliefde te helpen bij het stemmen, bijvoorbeeld wanneer die persoon ziek is of door een beperking niet in staat is om naar het stembokje te gaan. We moeten oppassen dat een sociale dynamiek, zoals familie-, vrienden- of burenhulp bij de uitgifte van volmachten, ten onrechte onder het vergrootglas komt te liggen, zodat het bieden van hulp niet wordt ontmoedigd.

Voorzitter. Daarom heb ik de volgende vragen en aandachtspunten. Graag hoor ik hoe de minister denkt dat het onderscheid tussen ronselen en helpen, tussen slechte en goede bedoelingen, wordt gemaakt. Ik vrees voor een onduidelijk grijs gebied. We moeten voorkomen dat familieleden kopschuw worden gemaakt om te helpen. Want vergeet niet: dit wetsvoorstel maakt het in theorie mogelijk dat het ronselen van één stem al strafbaar kan zijn. Graag een reactie. Omdat het voor de wetsgeschiedenis van belang is, zou ik van de minister graag concrete voorbeelden horen van wat wel en niet toegestaan is.

Voorzitter. De vorige minister van BZK kondigde al een wetsvoorstel aan voor hulp aan kiezers in het stembokje. Dat wetsvoorstel zou nog voor de komende gemeenteraadsverkiezingen van 2026 in werking moeten treden. De huidige minister schrijft hier ook iets over in de nota. We kennen het wetsvoorstel nog niet. Wanneer komt dit richting de Kamer, vraag ik dan ook.

Ook is nog niet duidelijk wie hulp in het stembokje mag geven, bijvoorbeeld aan mensen met een verstandelijke beperking. Zijn dat mensen van het stembureau, of toch ook familieleden of kennissen? Het zijn dus dezelfde mensen die bij volmacht mogen stemmen namens iemand anders. Als die niet zouden mogen helpen in het stembokje, waarom zouden zij wel vertrouwd worden met een volmacht? Mijn voorkeur gaat er dan ook naar uit dat familieleden en kennissen in het stembokje mogen assisteren.

Voorzitter. Daarnaast vindt GroenLinks-PvdA het belangrijk dat we mensen goed en helder informeren, ook over wanneer er sprake is van hulp en wanneer van strafbaarheid. Daarom denk ik aan de volgende punten.

Punt één. We moeten investeren in een informatiecampagne. Kiezers, hulpverleners en ook politieke partijen moeten helder geïnformeerd worden over wat wel en niet toegestaan is rondom het afgeven van volmachten. Er moet duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen oprechte hulpverlening en misbruik. Graag een reactie.

Punt twee. Er dient een centraal meld- en adviespunt te komen waar zowel kiezers als hulpverleners terecht kunnen voor informatie en advies als zij twijfels hebben over de grenzen tussen hulp en ronselen. Dit meldpunt moet natuurlijk laagdrempelig toegankelijk zijn, zodat mensen met een beperking of laaggeletterdheid niet benadeeld worden. Graag een reactie.

Punt drie. Tot slot is het noodzakelijk dat er strikte richtlijnen worden opgesteld voor politieke partijen. Zij moeten kiezers formeel wijzen op de mogelijkheid om een gevolmachtigde aan te wijzen, maar mogen niet actief benaderen of opdringerig handelen, zodat de grens tussen een verantwoorde informatievoorziening en

strafbaarheid niet wordt overschreden. Die grens is wat mij betreft wat diffuus. Is de minister voornemens om met strikte richtlijnen hiervoor te komen? Zo nee, waarom niet?

Voorzitter. Mijn fractie hoopt dat we met preventieve maatregelen ervoor kunnen zorgen dat mensen met goede bedoelingen zonder angst voor juridische gevolgen hulp kunnen bieden en hulp kunnen ontvangen. Tegelijkertijd beschermen we zo onze democratie tegen misbruik en behouden we het vertrouwen in een eerlijk verkiezingssysteem.

Dank, voorzitter.

De voorzitter:

Hartelijk dank. Dan gaan we luisteren naar mevrouw Wijen-Nass. Zij voert het woord namens de BBB-fractie. Gaat uw gang.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Voorzitter. Mijn partij hecht veel waarde aan het vertrouwen in onze democratie. Kiezers moeten vrij kunnen stemmen, zonder druk en zonder inmenging, ook als ze dat via een volmacht doen. Daarom begrijpen we het doel van deze wet ook. Maar ik heb wel een aantal vragen over de manier waarop dit wetsvoorstel nu is vormgegeven.

Voorzitter. Om te beginnen wil de regering met het wetsvoorstel het huidige artikel Z 8 van de Kieswet laten vervallen en een compleet nieuw artikel Z 8 introduceren. Maar het lijkt erop dat deze nieuwe bepaling iets heel anders strafbaar stelt dan het huidige artikel doet. In het nieuwe voorgestelde artikel wordt er niet meer gesproken over stelselmatig benaderen. Dat bestanddeel is in het nieuwe artikel in zijn geheel verdwenen. Dat klinkt misschien als een technische wijziging, maar het verandert wel de kern van wat volgens de wetgever "ronselen" is. Het huidige artikel Z 8 van de Kieswet luidt als volgt: "Degene die stelselmatig personen aanspreekt of anderszins persoonlijk benadert ten einde hen te bewegen het formulier op hun stempas, bestemd voor het stemmen bij volmacht, te ondertekenen en deze pas af te geven, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de derde categorie." Het nieuwe artikel Z 8 van Kieswet zal bij het aannemen van dit wetsvoorstel als volgt luiden: "Degene die opzettelijk een persoon benadert om die persoon ertoe te bewegen het formulier op zijn stempas, bestemd voor het stemmen bij volmacht als bedoeld in artikel L 14, te ondertekenen en deze pas af te geven, of een verzoekschrift als bedoeld in artikel L 8 in te dienen, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie."

Waar het eerst ging om georganiseerde en herhaalde pogingen om stemmen binnen te halen, gaat het straks ook om bijvoorbeeld een eenmalige oproep op social media of het eenmalig misbruik maken van een gelegenheid, bijvoorbeeld wanneer iemand een kwetsbare kiezer weet te bewegen tot het overhandigen van een volmacht. Begrijp mij niet verkeerd; al deze genoemde vormen van het ronselen van volmachten moeten wat mij betreft strafbaar zijn, maar is de minister het met mij eens dat tussen de huidige delictsbeeping en de voorgestelde echt wel een wezenlijk verschil zit? Bij de huidige bepaling wordt uitgegaan van stelselmatigheid. Waarom heeft de regering ervoor gekozen om dat in het voorgestelde artikel volledig te vervangen? Mijn fractie had liever gezien dat dit al bestaande artikel naast het

voorgestelde artikel was blijven bestaan. Kan de minister hierop reflecteren? Is de minister het met de BBB eens dat stelselmatigheid een strafverzwarende omstandigheid zou moeten zijn?

Ook vraag ik de minister of zij nader kan ingaan op de mogelijkheid tot het stapelen van het strafdelict onder het voorgestelde. Als je met één oproep meerdere personen bereikt, kan je dan meerdere keren vervolgd worden voor dezelfde delictsbepaling? De voorgestelde delictsbepaling spreekt immers als bestanddeel over een enkel persoon. Als iemand langs meerdere deuren gaat, leidt dat dan ook tot meerdere vervolgingen? Mijn fractie acht de antwoorden op deze vragen van belang, want voor mijn fractie geldt dat het stelselmatig en herhaaldelijk ronselen van volmachten zwaarder moet worden bestraft dan eenmalige gevallen. Is de minister dat met mij eens? Wat zou de minister ervan vinden als mijn fractie een amendement indient om aan het voorgestelde artikel een tweede lid toe te voegen, waarin wordt bepaald dat het stelselmatig ronselen van volmachten tot een strafverzwaring leidt? Of acht zij dat niet nodig?

Voorzitter. Dan het volgende punt. Stemmen bij volmacht is bedoeld als uitzondering, voor mensen die echt niet zelf kunnen gaan stemmen. Maar de praktijk laat zien dat veel mensen niet goed weten wat hun verantwoordelijkheid is als ze een volmacht geven. Ze laten iemand anders stemmen, maar geven niet altijd een steminstructie mee. Wat ons betreft zou dat niet mogen. Dat zijn niet alleen mijn woorden, maar ook die van de regering. Ze verwijst daarbij naar artikel 4 van de Grondwet. Daarin staat dat als je een ander machtigt om namens jou te stemmen, je dan ook duidelijk moet maken op wie de ander moet stemmen. Zonder steminstructie geef je je stem in feite weg. De regering vindt dat uit artikel 4 van de Grondwet duidelijk blijkt dat de volmachtgever bij het geven van zijn volmacht een steminstructie moet geven. Mijn fractie vindt dit niet duidelijk genoeg terug in artikel 4 van de Grondwet en vindt dat dit expliciet in de Kieswet moet worden opgenomen. De Afdeling advisering van de Raad van State wijst daar ook op. Het zou logisch zijn als in de Kieswet zelf komt te staan dat een kiezer een steminstructie moet meegeven, maar dat ontbreekt nu. Dat is een gemiste kans. BBB vindt dat stemmen een recht, maar ook een verantwoordelijkheid is. Als je iemand machtigt om namens jou te stemmen, dan heb je de plicht om die persoon te vertellen wat je wil. Daarom, mede gesteund door de Raad van State, heb ik een amendement ingediend, inmiddels samen met de heer Van Waveren, om dat expliciet aan de Kieswet toe te voegen.

De heer **Bikkers** (VVD):

Ik begrijp de intentie van het amendement. Tegelijkertijd vraag ik me het volgende af. We proberen vandaag een wet te verbeteren, zodat we het ronselen makkelijker kunnen aanpakken. Het lijkt erop dat we met dit amendement de handhaafbaarheid weer moeilijker maken, want ik vraag me af op welke manier het OM of wie dan ook gaat handhaven op het moment dat de volmachtgever er niet bij vertelt waarop die gestemd zou willen hebben. Ik ben even zoekende naar de manier waarop straks op dit amendement gehandhaafd zou kunnen gaan worden.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Ik denk dat dat altijd lastig blijft, omdat stemmen natuurlijk ook geheim is. Maar het is wel zo dat in de stukken die we hebben gekregen bij het wetsvoorstel, in het verslag en in de reactie op de Raad van State, duidelijk staat dat uit de Grondwet blijkt dat er instructie gegeven moet worden door degene die volmacht afgeeft. De Kieswet zegt

daar vervolgens niks over. Ik vind dat een omissie. Wat mij betreft staat dat helemaal los van de vraag over de handhaafbaarheid. Op het moment dat je iemand vraagt om namens jou je stem uit te brengen, vind ik — dat vind ik overigens niet alleen; dat vindt de Raad van State ook en dat blijkt ook indirect uit de Grondwet — dat we er gewoon voor moeten zorgen dat diegene een steminstructie meegeeft.

De heer **Bikkers** (VVD):

Kan ik daarmee concluderen dat mevrouw Wijen-Nass het met mij eens is dat hier een amendement voorligt dat uiteindelijk niet te handhaven is?

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Nou, het is maar hoe je er uitleg aan zou willen geven. Die laat ik bij de heer Bikkers.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ik wilde nog even een vraag stellen. Mevrouw Wijen-Nass geeft aan dat je bij stelselmatig ronselen zwaarder gestraft moet worden dan als je eenmalig volmachten ronselt. Waar zit de BBB aan te denken? In het voorstel zien we nu namelijk dat de strafmaat van één maand naar zes maanden gaat. Waar denkt u aan?

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Waar ik vooral aan denk is waar ik ook de minister naar vroeg, namelijk: moeten we daar nog iets aan wijzigen om dat voor elkaar te krijgen of kan dat ook binnen de huidige bepaling? Je zou bijvoorbeeld ook kunnen kijken of je iemand die het eenmalig doet voor één maand in aanmerking kan laten komen, en of de straf voor iemand die dat vaker doet dan automatisch hoger kan worden, waarbij je bijvoorbeeld naar drie maanden gaat.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Oké. Ik denk dat de minister inderdaad maar even in haar antwoord moet laten weten hoe ze dat voor zich ziet. Maar eigenlijk zegt u: iemand die één keer ronselt, moet een lagere straf krijgen dan iemand die dat meerdere keren doet. Begrijp ik goed dat dat dan wel binnen die bandbreedte van één maand en zes maanden moet zitten?

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Ja, voor nu wat mij betreft wel, maar ik denk dat het goed is dat de minister even antwoord geeft op wat ik heb gevraagd. Ik denk dat het wel belangrijk is om te zeggen dat elke zaak ook weer een andere zaak is. Laten we daar dus altijd naar blijven kijken: wat ligt er dan exact voor? Ik ben eigenlijk vooral benieuwd hoe de minister dat voor zich ziet. Daarom heb ik dat ook aan haar gevraagd. Ze hebben namelijk dat hele wetsartikel totaal veranderd. Daar was ik dus zelf benieuwd naar in de beantwoording van de minister op de vragen die ik daarover gesteld heb.

De **voorzitter**:

Mevrouw Wijen-Nass vervolgt haar betoog.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Voorzitter. Dan nog een ander punt. Bij kiesdelicten, zoals omkoping om een volmacht te verkrijgen, kan iemand zijn kiesrecht verliezen, maar bij ronselen, waarbij net zo goed de democratie wordt ondermijnd, is dat niet het geval. Waarom dat verschil? Waarom de rechter wel de mogelijkheid geven tot ontzetting uit het kiesrecht bij omkoping, maar niet bij ronselen? De regering verwijst in de memorie

van toelichting naar de behoedzaamheid die nodig is bij het ontzetten van iemand uit het kiesrecht. Mijn fractie ondersteunt die behoedzaamheid, maar mijn partij vindt ook dat die mogelijkheid er misschien wel degelijk zou moeten zijn. Wat als in de toekomst blijkt dat iemand op welke manier dan ook tientallen of zelfs honderden volmachten heeft weten te verzamelen? De regering geeft zelf toe dat er kringen bestaan met een verhoogd risico hierop. Dan kan die persoon dus niet uit het kiesrecht worden gezet. Is dat werkelijk wenselijk? BBB zegt niet dat dit moet, maar wil wel dat de mogelijkheid voor rechters bestaat. Graag een antwoord van de minister op deze vragen. En ja, ik ben bekend met artikel 28, lid 3 van het Wetboek van Strafrecht. Daarom vraag ik de minister om opnieuw, ook bij dit stuk, te reflecteren op de maximale strafbepaling van zes maanden gevangenisstraf.

Voorzitter. Ik kom tot het einde van mijn betoog. Ik heb nog een paar laatste punten. Met het voorliggende wetsvoorstel wordt aan lid 1 van artikel L 2 de volgende zin toegevoegd. "Een volmachtgever wijst zelf een gemachtigde aan." Mijn fractie had liever gezien dat deze zin luidde: een volmachtgever wijst zelf en zonder dwang en drang een gemachtigde aan. Ik ben benieuwd waarom was gekozen voor de huidige formulering.

Voorzitter. Tot slot nog een wetstechnisch punt. In het voorliggende wetsvoorstel wordt in artikel Z 11 "en Z 8" ingevoegd na "artikelen Z 1 tot en met Z 4" en wordt "artikelen Z 6 tot en met Z 10" vervangen door "artikelen Z 6, Z 7, Z 9 en Z 10". Door deze wijziging is niet meer duidelijk of artikel Z 8a een misdrijf of overtreding is. Is de minister dat met mij eens? Zou er misschien een nota van wijziging moeten worden ingediend om deze fout te herstellen? Mocht dat het geval zijn, dan vind ik dat natuurlijk geen enkel probleem, want dan kan mijn voorgestelde punt daarin meteen worden meegenomen.

Dank u wel.

De voorzitter:

Hartelijk dank. Dan gaan we luisteren naar de heer Deen. Hij spreekt namens de fractie van de PVV.

De heer Deen (PVV):

Dank u wel, voorzitter. We spreken vandaag over de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen. Het ronselen van stemmen komt in Nederland voor zover bekend niet veel voor. Maar — ik citeer de minister in de nota naar aanleiding van het verslag — "het is niet ondenkbaar dat ronselpraktijken dankzij de huidige, beperkende delictsomschrijving buiten beeld blijven van de autoriteiten."

De Kiesraad ontving bijvoorbeeld tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 uit bijna twintig gemeenten meldingen over vermoedens van ronselen. In zeven gevallen werd daarvan bij het Openbaar Ministerie melding gemaakt of aangifte gedaan. In geen van deze zaken is vervolging ingesteld. Deze constatering was destijds aanleiding voor de Kiesraad om een onderzoek te verrichten naar de vraag of de huidige strafbepalingen met betrekking tot het kiesrecht nog wel voldoen. Vervolgens concludeerde de Kiesraad dat met de huidige delictsomschrijving vooral de klassieke vorm wordt bestreden: het van deur tot deur vragen om stempassen die zijn omgezet in volmachtbewijzen. Andere vormen, zoals het eenmalig toespreken van een groep kiezers, vallen niet onder de omschrijving. Hetzelfde geldt voor

eenmalige uitlokking, zoals het oproepen van een groep kiezers om stempassen van andere kiezers in te leveren. We zijn onderhand tien jaar verder en er zijn inmiddels ook ontwikkelingen op het gebied van social media bij gekomen. Daarom is de aanscherping van deze wet wat ons betreft noodzakelijk.

Voorzitter. Ik herhaal dan ook wat ik vorige week hierover heb gezegd tijdens de behandeling van de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces: voor het vertrouwen in de democratie is het essentieel dat verkiezingen goed, transparant en eerlijk verlopen. Dit wetsvoorstel is onderdeel van een aantal wetten dat daarin verbetering wil aanbrengen. De PVV kan zich vinden in het doel en de voorgestelde aanscherpingen. Het voorstel kan daarom ook rekenen op onze steun.

Voorzitter, dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we luisteren naar de heer Bikkers. Hij voert het woord namens de VVD-fractie.

De heer Bikkers (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Het stemrecht is een persoonlijk recht. Het vormt de basis voor een vrije en eerlijke democratie. Je stemt op basis van je eigen overtuigingen, niet onder druk van anderen. Het gebruik van een volmacht moet daarom altijd zorgvuldig en vrijwillig zijn. Een kiezer moet zonder drang of dwang kunnen bepalen hoe hij stemt. Dat geldt ook voor de vraag of er überhaupt gebruikgemaakt wordt van een volmacht. Het initiatief daartoe dient altijd bij de kiezer zelf te liggen. Het ronselen van stemmen, het actief benaderen van een kiezer om een volmacht af te troggelen, staat haaks op dit principe. Het ondermijnt het vertrouwen en eerlijke verkiezingen. Het maakt de weg vrij voor misbruik en beïnvloeding.

Voorzitter. De Kiesraad heeft aangegeven dat de huidige strafbaarstelling in de praktijk onvoldoende werkt. De wet biedt op dit moment onvoldoende ruimte om effectief op te treden tegen ronselen. Daarom steunt de VVD dit wetsvoorstel van harte. Het is een duidelijke en noodzakelijke stap om misbruik van het stemrecht tegen te gaan en zo het vertrouwen in onze democratie te beschermen.

Voorzitter. De omschrijving in de huidige wet vereist dat het ronselen stelselmatig en persoonlijk gebeurt. Die termen beperken het handhaven. Met dit voorstel is er sprake van ronselen zodra iemand opzettelijk een ander benadert om die persoon ertoe te bewegen om een volmacht af te geven. Dat is een veel helderdere en werkbaardere vorm. Belangrijker nog, het maakt het ook mogelijk om ronselen via de sociale media aan te pakken.

Voorzitter. Gelukkig komt het ronselen — het werd al gezegd — niet heel vaak voor, en toch tast dat het vertrouwen in de verkiezingen aan en daarmee ook het vertrouwen in onze democratie. We zijn dan ook blij met de wet die voorligt om de vormen van ronselen strafbaar te stellen, en we zijn blij dat ronselen bovendien wordt geclassificeerd als een misdrijf met de strafmaat die daarbij past.

Voorzitter. Ten aanzien van het voorliggende voorstel heb ik nog wel enkele vragen ter verduidelijking aan de minister. Hoe beoordeelt de minister de handhaafbaarheid en de pakkans in de digitale sfeer? We zien op sociale media soms berichten

verschijnen waarin mensen hun hulp aanbieden, berichten als: "Iedereen die geen zin heeft om te stemmen, geef mij je volmacht. Dan zorg ik dat het goed geregeld wordt." In het voorliggende voorstel lijkt mij dat een strafbare uiting. Hoe wordt dat dan opgevolgd? Heeft de minister er zicht op hoe het OM dit soort signalen oppikt? En hoe gaan we straks dat ronselen via bijvoorbeeld niet-herleidbare of moeilijk herleidbare accounts aanpakken?

Voorzitter. Een belangrijk punt is ook de grens tussen ronselen en hulp. Mevrouw Chakor refereerde daar ook al aan. Denk aan een situatie dat een dochter vraagt aan haar moeder die op leeftijd is en niet meer zelf naar een stembureau kan: goh, zal ik voor jou je stem uit gaan brengen? Ze vult samen met haar moeder het formulier in en stemt vervolgens. Die goedbedoelde hulp is wat de VVD betreft geen strafbaar feit. Maar wat nu als diezelfde dochter in de whatsappgroep van haar gezin schrijft: stuur mij allemaal jullie volmacht, dan stem ik voor jullie. Valt dat straks onder de strafbaarstelling, en hoe gaat hier dan op gehandhaafd worden?

Voorzitter. Hoe gaat de minister om met dit soort grijze gebieden? Hoe voorkomen wij dat goedbedoelde hulp ontmoedigd wordt terwijl we ervoor zorgen dat het echte ronselen wel aangepakt wordt?

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Volgens mij is dit een pleidooi dat ik ondersteun. Dat heb ik net ook in mijn bijdrage gezegd. U geeft inderdaad ook duidelijk die grens aan tussen hulp en ronselen. Dat is best wel een lastige: hoe kunnen we daar zicht op krijgen? Ik had ook in mijn pleidooi aangegeven dat het hartstikke belangrijk is dat er een advies- en meldpunt komt, waar een kiezer, maar bijvoorbeeld ook iemand die ondersteunt en hulp verleent, informatie kan ophalen. Zou dat kunnen rekenen op uw steun?

De heer **Bikkers** (VVD):

Ik ga ervan uit dat de Kiesraad onze kiezers daar op een goeie manier over informeert. Ik kijk ook uit naar de reactie van de minister op uw vraag hoe zij daarnaar kijkt.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ik denk inderdaad dat de Kiesraad daarin misschien wel een rol zou kunnen spelen, bijvoorbeeld met een nummer dat daaraan gekoppeld wordt. Ik hoor dat u daar in ieder geval wel positief tegenover staat.

De heer **Bikkers** (VVD):

Ik vind het in ieder geval belangrijk dat mensen goed geïnformeerd worden over de wijze waarop zij kunnen stemmen, over de wijze waarop zij hun volmacht af kunnen geven en uiteraard ook over welke regels daarbij horen. Ik kijk graag uit naar de reactie van de minister om te horen hoe zij dat zou willen inrichten.

Voorzitter. Ik was eigenlijk al aan het einde van mijn betoog. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dan dank ik u hartelijk. Tot slot van de eerste termijn van de Kamer is het woord aan de heer Van Waveren, die het woord voert namens de fractie van Nieuw Sociaal Contract. Gaat uw gang.

De heer **Van Waveren** (NSC):

Dank u wel, voorzitter. Verkiezingen zijn een wezenlijk proces in ons democratisch bestel. Het is de bedoeling dat zo veel mogelijk mensen daaraan deelnemen en dat met vertrouwen doen. In die zin is de volmachtstem dus ook een hele goede mogelijkheid om een groter aantal mensen de mogelijkheid te geven om tijdens verkiezingen hun voorkeur uit te spreken, ook mensen die anders misschien niet aan het verkiezingsproces mee zouden doen. Misbruik moeten we echter voorkomen. Ik moet u zeggen dat ik jarenlang zelf op stembureaus heb gezeten. Je weet het natuurlijk nooit helemaal zeker, maar ik heb nooit de indruk gehad dat daar veel mensen met geronselde stemmen binnenkwamen. Het was eerder omgekeerd. Mensen kwamen binnen met een volmachtstem waar niet de goeie handtekening onder stond of die niet goed ingevuld was, waardoor die stem niet uitgebracht kon worden. Dat is overigens ook zonde en een ander probleem, misschien wel een groter probleem dan het probleem dat we hier aan het oplossen zijn. Maar het is goed dat we duidelijk zijn over de spelregels van onze democratie, hoe verkiezingen werken, dat die betrouwbaar zijn en dat stemmen ronselen niet geaccepteerd wordt.

Ik ga nog een paar punten aanstippen die voor een belangrijk deel ook door andere fracties al benoemd zijn. Het is natuurlijk een hele beperkte wetsaanpassing, met een beperkt aantal onderwerpen waar je nog wat van kan vinden.

Het eerste punt is — daarmee sluit ik aan bij de vorige spreekster — het belang van duidelijkheid over wat er nou wel mag. Wat is nou wel ronselen en wat is dat niet? Wat ons betreft is inderdaad die persoonlijke verbinding bij het overdragen van de stem heel belangrijk. Daarom zijn we ook blij met het amendement van BBB, dat wij van harte mee indienen, om die band extra te versterken.

Zeker in familiekring of bij ondersteuning door politieke partijen is de kans op onduidelijkheid groot. Dat is zonde, want dat kan betekenen dat mensen die goedwillend hulp aanbieden plotseling ronselen, of dat mensen die hulp willen aanbieden dat niet doen omdat ze bang zijn dat ze voor ronselen bestraft worden. Ik denk dus dat duidelijkheid daarin nodig is. Misschien moet dat ook wel gewoon limitatief gebeuren of door een duiding van wat nou wél mag, zodat mensen zeker weten waar ze aan toe zijn als ze iemand ondersteunen. Ik ben benieuwd of de minister daar nog verdere duiding over wil geven. De vraag naar een aantal voorbeelden vind ik interessant, maar misschien moeten die ook nog wel verder uitgewerkt worden. Dan vraag ik graag aan de minister of dat in de wet zelf zou moeten, in de toelichting, of misschien toch in de informatievoorziening door de Kiesraad. Wat is daar de beste plek voor?

Dan sluit ik graag aan bij de vraag van de heer Bikkers over de onlineadvertenties waarbij niet direct te achterhalen is van wie die komen. In het wetsvoorstel wordt verwezen naar "degenen" en dat suggereert dat het gaat om natuurlijke personen, terwijl het soms onduidelijk is welke natuurlijke persoon achter een account zit. Dat kan ook een rechtspersoon of een groep personen zijn. Hoe werkt dit artikel dan in de praktijk? Kan de minister daar nog wat over zeggen?

Ten aanzien van de strafbaarstelling sluit ik graag aan bij de bijdrage van mevrouw Wijen-Nass. Wij vinden in dit proces het ontzetten uit het passief kiesrecht geen gekke sanctie. Het gaat hier om ondermijning van het verkiezingsproces, dus dan is het uitsluiten van deelname daaraan geen onlogische conclusie. Ik vraag me af of de

symbolische afschrikwekkende werking daarvan niet beter werkt dan boetes of gevangenisstraffen.

Voorzitter. Dan nog even over het stelselmatige: hoe duid je dat en wanneer gaat dat spelen? Bij de voorbereiding van vandaag dacht ik daar nog over na. Je mag nu natuurlijk maximaal twee volmachten namens iemand anders uitbrengen als je zelf gaat stemmen. Op het stembureau mag je er ook maar twee hebben. Als we verwachten dat die echt persoonlijk zijn overgebracht, in opdracht van iemand met wie jij zelf een verbinding hebt, kan er ook nooit een reden zijn om meer dan twee volmachtspassen in bezit te hebben. Zouden we een deel van dat stelselmatige niet kunnen aanpakken door ook een verbod in te stellen op het in bezit hebben van meer dan twee volmachtsbewijzen per persoon?

Dat was mijn laatste vraag, voorzitter. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. We zijn aan het einde van de eerste termijn van de Kamer. We gaan een kwartiertje schorsen, en dan krijgen we antwoord van de minister. We zijn geschorst.

De vergadering wordt van 19.28 uur tot 19.44 uur geschorst.

De voorzitter:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen. We zijn toe aan de eerste termijn van de zijde van de regering. Ik geef daartoe het woord aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Termijn antwoord

Minister Uitermark:

Dank u wel, voorzitter. Allereerst dank voor alle vragen die de verschillende woordvoerders over het wetsvoorstel hebben gesteld. Voordat ik inga op deze vragen, wil ik eerst enkele inleidende opmerkingen maken.

We hebben het vandaag over het wetsvoorstel aanscherping strafbaarstelling van het ronselen van volmachtstemmen. In 2015 heeft de Kiesraad onderzoek gedaan naar de strafbepalingen in de Kieswet en het Wetboek van Strafrecht en geadviseerd om de delictomschrijving van het ronselen van volmachtstemmen te herzien. Met dit wetsvoorstel wordt artikel Z 8 van de Kieswet bij de tijd gebracht door het schrappen van de bestanddelen "stelselmatig" en "persoonlijk". Daardoor wordt het ook strafbaar om slechts eenmalig of bijvoorbeeld via sociale media volmachtstemmen te ronselen. Vooral dat laatste is in het digitale tijdperk van groot belang, omdat dan ook ronselpraktijken die digitaal plaatsvinden, kunnen worden aangepakt.

Ook wordt de strafmaat verhoogd van één maand hechtenis naar zes maanden gevangenisstraf. Dat betekent dus ook dat het delict wordt omgezet van een overtreding naar een misdrijf. Dat is van belang, omdat we op die manier ook de poging tot ronselen strafbaar kunnen maken.

Uit onderzoek van de Kiesraad blijkt dat het ronselen van volmachten niet op grote schaal plaatsvindt. Dus het probleem lijkt in omvang beperkt, of moet ik zeggen: nog beperkt. Dat neemt niet weg dat ronselpraktijken zeer schadelijk kunnen zijn voor de parlementaire democratie en het vertrouwen dat burgers hebben in ons verkiezingsproces. Om die reden vind ik het dus van groot belang om artikel Z 8 van de Kieswet te wijzigen. Het wordt daardoor beter handhaafbaar en er kan een hogere straf worden opgelegd.

Dan wil ik nog kort ingaan op de strafbaarheid van gedragingen die mogelijk kunnen worden beschouwd als het ronselen van een volmachtstem. Diverse leden hebben gevraagd waar de grens ligt tussen het aanbieden van goedbedoelde hulp aan de ene kant, vooral binnen gezinnen, en een strafbare gedraging die kwalificeert als ronselen. Ik wil benadrukken dat het niet het doel van dit wetsvoorstel is om een dochter te vervolgen die er bij haar vader, die slecht ter been is, op aandringt om zijn volmacht aan haar te geven, zodat hij niet zelf de weg naar het stembureau hoeft af te leggen.

In dit soort gevallen is de handeling primair gericht op het bieden van goedbedoelde hulp aan een naaste om zijn stem uit te brengen zoals die dat wil. Maar hij is dan bijvoorbeeld door praktische omstandigheden niet goed in staat om zelf naar een stemlokaal te gaan. Ook gaat het niet om het vrijblijvend informeren van kiezers over het mogelijke gebruik van volmachten, waarvoor zij kunnen kiezen in het kader van de opkomstbevordering, iets wat wij juist zo belangrijk vinden.

Maar waar gaat het dan wel om? De titel van het wetsvoorstel wijst er al op dat het hier gaat om "ronselen". Met dit wetsvoorstel beogen wij die gevallen aan te pakken waarin een persoon een ander ertoe wil bewegen om zijn volmacht af te geven om zo invloed te kunnen uitoefenen op de vrije stemkeuze van die persoon. Dat zijn dus situaties waarbij de dader de kiezer in feite wil overhalen om een volmacht af te geven, waarmee degene dan kan gaan stemmen, zonder dat de wil van de kiezer daarin gehoord is. Dat is namelijk ronselen. Het kan dan gaan om situaties waarbij een kiezer onder druk is gezet om zijn of haar stem af te geven, maar ook om situaties waarin volmachten worden verzameld, zodat die vervolgens naar eigen inzicht kunnen worden ingezet ten voordele van een kandidaat of een politieke groepering.

Zoals natuurlijk vaak het geval is met strafrechtelijke bepalingen zal echt steeds van geval tot geval moeten worden bekeken of er sprake is van ronselen. En dat is natuurlijk aan het Openbaar Ministerie en aan de rechter. Ik begrijp de zorg van uw Kamer en daarom benadruk ik nogmaals het belang dat we duidelijk stellen dat het om ronselen gaat. Er is echt alleen sprake van ronselen als er aan alle elementen van de delictsomschrijving is voldaan en dat zal in het geval van goedbedoelde hulp niet het geval zijn.

Naar aanleiding van al uw vragen lijkt het me wel goed om dit in de wettekst te verduidelijken. Dat zal ik doen door een nota van wijziging in te dienen. Ik zal dit verduidelijken door in artikel Z 8 de tekst "als schuldig aan ronseling" toe te voegen, zoals dat ook wordt gebruikt in de delictsomschrijving van het delict mishandeling en het delict oplichting. Daarmee komt de wederrechtelijkheid van de handeling duidelijker tot uitdrukking. Ik deel met uw Kamer dat het belangrijk is om hier echt klip-en-klaar in te zijn.

Tot slot. Het wetsvoorstel wijzigt artikel Z 8 van de Kieswet met het doel dat het ronselen van volmachtstemmen beter kan worden aangepakt. Ik hoop dan ook dat uw Kamer dit wetsvoorstel aanneemt, zodat het ronselen van volmachten effectiever kan worden bestreden en deze waarborg voor eerlijke verkiezingen wordt versterkt.

Graag ga ik nu specifiek in op de vragen die zijn gesteld.

De voorzitter:

Mag ik u even onderbreken? Weet u al wanneer u de nota van wijziging naar de Kamer stuurt? Dat vraag ik in verband met het moment waarop we gaan stemmen.

Minister Uitermark:

Het is een hele eenvoudige nota van wijziging, dus die kan ik voor de stemmingen aan de Kamer doen toekomen.

De voorzitter:

Oké, dank u wel.

Minister Uitermark:

Voorzitter. De beantwoording heb ik opgedeeld in drie kopjes: wetstechnisch, uitvoerbaarheid en varia.

Allereerst de vragen onder het kopje wetstechnisch. Ik begin met de vraag van mevrouw Chakor over de huiselijke kring. Zij vraagt: hoe denkt de minister het onderscheid tussen ronselen en helpen te maken, tussen helpen en slechte bedoelingen, vooral ook bij familieleden? Zij vraagt naar concretere voorbeelden van wat wel en niet is toegestaan. Ik heb er net ook al iets over gezegd. Wat in dit wetsvoorstel wordt aangepakt, zijn de gevallen waarin een persoon een ander er echt toe wil bewegen om zijn volmacht af te geven, om zo invloed te kunnen uitoefenen op de vrije stemkeuze van die ander. Ik denk dat ik daar net al voldoende op ben ingegaan. Een voorbeeld is een broer die zijn zus aanbiedt om met een volmacht voor haar te kunnen stemmen, nadat die zus hem heeft verteld dat ze waarschijnlijk geen tijd heeft om naar het stembureau te gaan omdat ze moet werken en daarna gelijk door moet naar een feestje. Als een broer zoiets aanbiedt aan zijn zus, is hij in beginsel niet strafbaar.

Zoiets geldt bijvoorbeeld ook voor een vader die aan zijn dochter vraagt of zij wil dat hij langskomt voor een volmacht om namens haar te stemmen, aangezien de dochter had aangegeven niet het huis te willen verlaten omdat een van haar kinderen ziek is. In beide gevallen is de handeling, die van de broer en die van de vader, er duidelijk op gericht om goedbedoelde hulp aan te bieden aan een naaste om zijn stem uit te brengen zoals de persoon zelf wil. Maar gezien de praktische omstandigheden is die persoon niet goed in staat om zelf naar een stembureau te gaan. Dat zijn geen gevallen van ronselen. Dit is niet het bewegen van iemand, maar het aanbieden van hulp. Toch is het natuurlijk zo dat de vraag naar strafbaarheid altijd afhangt van de omstandigheden van het specifieke geval.

Mevrouw Wijen-Nass heeft gevraagd of ik het met haar eens ben dat er tussen de huidige en de voorgestelde delictsbeperking echt wel een wezenlijk verschil zit. Zij vroeg waarom de regering ervoor heeft gekozen om het element van stelselmatigheid er volledig uit te halen. De strafbeperking is anders in de zin dat die

veel ruimer is geformuleerd. Een overtreding is een misdrijf geworden. Dit betekent dat voor strafbaarheid niet langer is vereist dat de verdachte iemand stelselmatig of persoonlijk benadert om een volmacht te verkrijgen. De verruiming is aangebracht omdat we het niet langer wenselijk achten dat strafbaar handelen beperkt blijft tot de klassieke vorm van ronselen. De klassieke vorm was het huis aan huis verzamelen van volmachten. We vinden namelijk juist andere meer eigentijdse vormen van ronselen, bijvoorbeeld op social media, strafwaardig. Door dat bestanddeel "stelselmatig" uit de delictsomschrijving te halen, kan ook het eenmalig ronselen van één volmacht strafbaar zijn. Maar het stelselmatig benaderen van personen om volmachten te verkrijgen, valt natuurlijk altijd nog onder de delictsomschrijving.

Mevrouw Wijen-Nass vroeg ook of ik vind dat stelselmatigheid een strafverzwarende omstandigheid moet zijn.

De **voorzitter**:

Gaat u door, minister.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

...

Minister **Uitermark**:

Daar kom ik nu op. De vraag was ook of je meerdere keren vervolgd kan worden voor dezelfde delictsbepaling. Ja, dat kan. Als iemand meerdere keren ronselt, kan het meerdere keren ten laste worden gelegd. Afhankelijk van de omstandigheden van het geval kan dan binnen het strafmaximum van zes maanden natuurlijk sprake zijn van meerdaadse samenloop. Ik maak het even heel concreet. Stel, je hebt een volmacht bij iemand op huisnummer 28 geronseld en op dezelfde middag ook bij iemand op huisnummer 32. Dat zijn op zich twee losse handelingen, die op een dagvaarding in twee strafbare feiten kunnen worden neergezet. Dan heb je een situatie van meerdaadse samenloop. Dat betekent dat de straf ook verhoogd kan worden. Bij meerdaadse samenloop voor dezelfde delicten krijg je de mogelijkheid van een derde strafverhoging erbij. Dan kom je dus uit op acht maanden.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Een vraag om het toch even helemaal helder te hebben. Begrijp ik het goed dat de minister zegt dat binnen de huidige wettekst "stelselmatig" er nog steeds onder valt en dat dat dan ook een strafverzwarende omstandigheid is?

Minister **Uitermark**:

Bij de bepaling van de mate van straf zal een rechter altijd rekening houden met de context. Dus als er sprake is van meermalen — ik denk dat u met "stelselmatig" doelt op meermalen — is dat natuurlijk reden om in de strafmaat hoger uit te komen. Wat ik net aangaf, is dat dat kan binnen die zes maanden. Ik kan mij voorstellen dat bij het ronselen van een volmacht bij één persoon of op één huisadres de straf lichter zal uitvallen dan wanneer het op één middag drie verschillende personen op drie verschillende huisadressen in dezelfde straat waren. Het is dan zelfs ook nog zo dat je kunt vervolgen voor meerdere strafbare feiten, dat het dan optelt en we zelfs boven die zes maanden uitkomen. Dan kun je er namelijk een derde bovenop leggen. Dat zijn gewoon de regels van het strafrecht. Dan kom je dus van zes maanden tot acht maanden.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Ik heb nog één vraag hierover en wel de volgende. Er staat nu "degene die opzettelijk een persoon benadert". Had er niet beter ook kunnen staan "een of meermalen"? Wanneer iemand dit één keer of drie keer doet — ik zeg maar iets — op zo'n middag, heb je nog wel een redelijk overzichtelijke dagvaarding en een redelijk overzichtelijke tenlastelegging. Maar wat gaan we doen met iemand die via social media ronselt en dat misschien wel 100 keer heeft gedaan? In dat kader stelde ik mijn vraag over het stelselmatig en meermalen doen. Ik ben toch nog niet helemaal gerustgesteld over de formulering zoals die er nu ligt.

Minister **Uitermark**:

Ik probeer even mee te denken met wat mevrouw Wijen-Nass bedoelt. Elke afzonderlijke handeling van ronseling kan gewoon opgeteld worden, maar kan ook in één delictsomschrijving gezet worden. Dan kun je zeggen dat in een periode eenmalig dan wel meermalen is geronseld. Naar mijn mening is een wetswijziging of een amendement daar niet voor nodig.

De **voorzitter**:

De minister vervolgt haar betoog.

Minister **Uitermark**:

Mevrouw Wijen-Nass heeft ook gevraagd naar het verschil tussen ronselen en bijvoorbeeld omkoping. Zij zei dat als iemand een kiesdelict zoals omkoping pleegt om een volmacht te verkrijgen, diegene zijn kiesrecht kan verliezen, terwijl dat bij ronselen niet kan. Waarom is dat verschil er? Ook bij omkopen om een volmacht te verkrijgen, artikel Z 4 van de Kieswet, kan iemand niet uit het kiesrecht worden ontzet. Ontzetting uit het kiesrecht kan alleen bij de kiesdelicten Z 1, Z 2 en Z 3. Die artikelen zien op het maken of het op voorraad hebben of het gebruiken van vervalste verkiezingsbescheiden. Dat zijn zeer ernstige misdrijven, die grootschalige consequenties kunnen hebben voor het verkiezingsproces. Maar het omkopen om een volmacht te verkrijgen kan net zoals ronselen niet leiden tot ontzetting uit het kiesrecht.

Mevrouw Wijen-Nass heeft ook gevraagd naar de formulering van de wet. Er staat: een volmachtgever wijst zelf een gemachtigde aan. Zij had liever gezien dat die zin zou luiden: een volmachtgever wijst zelf en zonder dwang en drang een gemachtigde aan. Waarom is er gekozen voor deze formulering? Daar is voor gekozen omdat door het gebruik van het woord "zelf" al wordt geïmpliceerd dat de volmachtgever uit eigen beweging een gemachtigde aanwijst. Zodra er sprake zou zijn van dwang of van drang, kan je niet meer stellen dat de volmachtgever uit eigen beweging een gemachtigde heeft aangewezen. Het is dus een goede vraag, maar het is niet nodig om "dwang" en "drang" nog toe te voegen aan de wettekst.

Dan een volgend wetstechnisch punt van mevrouw Wijen-Nass. Zij geeft aan dat door het voorliggende wetsvoorstel in artikel Z 11 na "artikelen Z 1 tot en met Z 4" wordt ingevoegd "en Z 8" en dat "artikelen Z 6 tot en met Z 10" wordt vervangen door "artikelen Z 6, Z 7, Z 9 en Z 10" en dat door die wijziging niet meer duidelijk is of artikel Z 8a nu een misdrijf of een overtreding is. Zij vraagt of ik dat met haar eens ben. Zo ja, dan zou er een nota van wijziging moeten worden ingediend om die fout te herstellen. Ik wil mevrouw Wijen-Nass hartelijk danken. Het is een enorm scherpe opmerking over de wettekst. Het is inderdaad ten onrechte niet expliciet benoemd in

het artikel. Dat had moeten worden toegevoegd tussen artikel Z 7 en Z 9. Het wordt namelijk gekwalificeerd als een overtreding. Ik zal een nota van wijziging opstellen om de wettekst op dit punt aan te passen.

De voorzitter:

Dat wordt toch één nota van wijziging en niet twee aparte?

Minister Uitermark:

Ja. Inderdaad, voorzitter. Ik kan ze beide samennemen in een en dezelfde nota.

Mevrouw Wijen-Nass vroeg ook waarom de straf is verhoogd naar zes maanden. Die is inderdaad fors omhooggegaan, maar het delict is ook van aard veranderd, van een overtreding naar een misdrijf, van één maand hechtenis naar zes maanden gevangenisstraf. Ik vind dat met die verhoging beter wordt aangesloten bij andere kiesdelicten, bijvoorbeeld aansluiting bij omkoping, het door middel van omkoping een volmacht verkrijgen. Ik vind ook dat met die verhoging veel beter recht wordt gedaan aan de ernst van het feit, want ronselen is gewoon een ernstig feit, een strafbaar feit, en daarmee wat mij betreft ook een misdrijf.

Dan vraagt mevrouw Wijen-Nass ook waarom is gekozen voor de formulering van artikel L 2. Artikel L 2 bepaalt op welke wijze een volmacht kan worden verleend en er is nu expliciet toegevoegd aan het artikel dat het initiatief tot het afgeven van die volmacht altijd bij de gever moet liggen, de volmachtgever. Op die manier wordt ook verduidelijkt dat de keuze voor een gemachtigde bij de kiezer zelf hoort te liggen.

Dan ben ik toe aan het volgende blokje, de uitvoerbaarheid. Een vraag van mevrouw Chakor. Zij vraagt of we genoeg zicht hebben, of het aantal gevallen dat gemeld wordt wel representatief is voor het geheel. Zij vraagt of het misschien een topje van de ijsberg is. Ik denk dat dat inderdaad het geval kan zijn. We hebben geen aanwijzingen dat ronselen regelmatig voorkomt in Nederland. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2022 is het Openbaar Ministerie bijvoorbeeld in slechts één geval tot vervolging overgegaan vanwege ronselen. Maar ik vind wel dat elk geval van ronselen er eentje te veel is, omdat verkiezingsfraude in welke vorm dan ook echt het maatschappelijk vertrouwen in verkiezingen ondergraaft. Met deze wet kijken we ook vooruit en bereiden we ons voor op het mogelijke en deels op het onvoorziene, zeker in dit digitaal zich snel ontwikkelende tijdperk. Wij willen ronselen sowieso ontmoedigen en als het gebeurt, willen we het ook steviger aanpakken.

Mevrouw Chakor zei dat politieke partijen helder geïnformeerd moeten worden over het afgeven van volmachten en vroeg om een reactie. Zij vroeg ook of ik concrete voorbeelden heb van wat wel en niet is toegestaan voor politieke partijen en of ik met richtlijnen wil komen. Ik ben vooralsnog niet voornemens om met nieuwe richtlijnen te komen voor politieke partijen. Voor politieke partijen geldt hetzelfde uitgangspunt als voor alle andere betrokkenen in het verkiezingsproces, namelijk dat een kiezer zonder dwang, zonder drang moet kunnen bepalen hoe en of hij van zijn stemrecht gebruikmaakt. Die stemvrijheid is heel elementair. Politieke partijen dienen zich echt goed bewust te zijn van hun rol in het verkiezingsproces, net als ieder ander die daar een rol in heeft. Een eventueel initiatief tot het stemmen per volmacht moet daarom altijd van de kiezer zelf uitgaan en niet van een politieke partij. Een aanbod van bemiddeling van een politieke partij om een kiezer contact op te laten nemen als hij zelf niet kan stemmen en bijvoorbeeld ook geen andere potentiële gevolmachtigde

kent, valt niet onder de delictsomschrijving van ronselen zolang die kiezer maar zelf contact zoekt met de partij en meldt dat hij een gemachtigde wil aanwijzen. Ik verwacht echt dat politieke partijen hier op een verantwoorde manier mee omgaan en ik heb op dit moment geen signalen dat daar problemen mee zouden zijn.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Dank voor dit antwoord. Ik begrijp inderdaad dat de minister aangeeft niet met richtlijnen te komen. Dat is op dit moment ook niet nodig als ik het zo hoor. Maar u gaf ook aan dat het om bewustzijn gaat. Er verandert nu wel iets. We zijn nu inderdaad bezig met die wetwijziging. Kan de minister in ieder geval aangeven of zij bereid is, als we toch bijvoorbeeld een informatiecampagne gaan doen, om ervoor te zorgen dat iedereen up-to-date is en die informatie krijgt met betrekking tot de aanpassingen maar ook tot wat wel en niet kan als het gaat om hulp verlenen en ronselen?

Minister **Uitermark**:

Mevrouw Chakor maakt een goed punt. Het is natuurlijk belangrijk dat als we de wet wijzigen, iedereen daar goed van op de hoogte is. Dat heeft mijn aandacht en dat zal ik ook meenemen.

Dan hebben de heer Bikkers en ook de heer Van Waveren gevraagd of het in die digitale wereld ook allemaal wel te handhaven is. Wanneer iemand via bijvoorbeeld sociale media een bericht ontvangt van een bekende waaruit blijkt dat die bekende probeert om zijn volmacht te bemachtigen, kan diegene aangifte doen bij de politie en bijvoorbeeld een screenshot van het bericht maken om mee aan te tonen dat er is getracht om een volmacht te ronselen. Dan kan het OM naar aanleiding daarvan een onderzoek starten. Als niet achterhaald kan worden wie daarachter zit en er een ronselende oproep op een openbare pagina is geplaatst, kan het Openbaar Ministerie aan de paginabeheerder vragen om die oproep offline te halen. Ook is het mogelijk om bijvoorbeeld een bevel te geven op grond van artikel 125p van het Wetboek van Strafvordering om de oproep offline te halen. Als dat niet gebeurt, kan de paginabeheerder ook strafbaar zijn.

Mevrouw Chakor heeft ook gevraagd: kan de minister voorbeelden geven van wat strafbaar ronselen inhoudt en moeten die voorbeelden in de wet, in de toelichting of in de informatieve teksten staan? Ik denk dat we het eigenlijk al gehad hebben over deze vraag. Het hangt natuurlijk altijd af van de omstandigheden van het geval of er sprake is van ronselen of niet. Ik heb net een aantal voorbeelden gegeven waarbij we in ieder geval niet aan ronselen moeten denken. Dat gaat om de twee voorbeelden die ik net gaf. Net zei mevrouw Chakor ook dat het vooral belangrijk is om hierin heel duidelijke communicatie te hanteren en dat bevestig ik.

Dan heb ik nog een andere vraag, van de heer Van Waveren. Kun je het probleem met het stelselmatigheidsvereiste in artikel Z 8 van de Kieswet niet deels wegnemen door een verbod op het in bezit hebben van meer dan twee in een volmachtbewijs omgezette stempassen? Het is op dit moment al niet toegestaan om meer dan twee volmachten mee te nemen bij het uitbrengen van een stem. Dat staat in artikel L 4 van de Kieswet. Ik zie eigenlijk geen meerwaarde in een verbod op het in bezit hebben van meer dan twee volmachten, juist omdat al in de wet geregeld is dat er niet meer dan twee volmachten mogen worden ingezet.

De heer **Van Waveren** (NSC):

Dat was eigenlijk niet de intentie van wat ik wilde zeggen, maar u illustreert het wel mooi. Volgens mij zou "stelselmatig ronselen" inhouden dat iemand probeert om zo veel mogelijk volmachtbewijzen in bezit te hebben en er dan voor te zorgen dat die uitgebracht worden door anderen met wie diegene misschien samenwerkt. Omdat iemand zelf maar twee volmachten kan uitbrengen, is er dus ook geen enkele reden waarom iemand ooit op enig moment meer dan twee volmachtbewijzen in bezit zou hebben. Het ronselen zelf is moeilijk aan te tonen, maar omdat er geen enkele reden is om drie of meer volmachtsbewijzen in bezit te hebben, zou dat een mooie manier zijn om het handelen dat het gevolg is van ronselen, strafbaar te stellen, op een manier die makkelijker aan te tonen is dan het ronselen zelf.

Minister **Uitermark**:

Ik begrijp waar de heer Van Waveren naar op zoek is, denk ik. U bent op zoek naar een manier om de bewijspositie te verbeteren bij een zaak van ronseling. Maar dit soort feiten en omstandigheden kunnen juist onder omstandigheden ook meewerken aan het bewijs en de bewezenverklaring. Daarvoor is het dus niet nodig om dat in de wet zelfstandig strafbaar te stellen. Een andere redenering zou kunnen zijn dat we, los van dat het mee kan werken aan het bewijs in een zaak, gewoon niet willen dat mensen met meer dan twee volmachten op stap zijn; dus is het enkele bezit van meer dan twee bewijzen in zich strafbaar. Dat roept ook weer hele nieuwe andere problemen op, want ik kan zo allerlei situaties bedenken waarin een man en een vrouw misschien bij beide ouders langsgaan om voor beide ouders de stemmen uit te gaan brengen, en dat bijvoorbeeld alleen de man het rondje maakt langs zijn ouders en schoonouders en vier volmachten ophaalt. Die heeft hij dan in zijn bezit en dan zou hij strafbaar zijn, terwijl hij ze daarna zou verdelen met zijn eigen vrouw. Dus de intentie is goed, maar ik denk dat het niet nodig is om het enkel in bezit hebben van meerdere volmachten strafbaar te stellen. Maar deze omstandigheid kan natuurlijk wel meewerken aan het bewijs, gegeven de hele context in een zaak.

De heer **Van Waveren** (NSC):

Ik denk nog steeds dat dat wel meerwaarde zou hebben, want zeker in een privéomgeving waarin de volmachtgever ook niet meewerkt aan de bewijslast, is het moeilijk aan te tonen dat er sprake is van ronselen, tenzij het actief geconstateerd wordt. Maar juist de situatie die de minister als voorbeeld geeft, is volgens mij onwenselijk. Dat is misschien niet het ronselen als misbruik dat we proberen te omschrijven, maar met het amendement willen we juist voorkomen dat er een derde persoon zit tussen degene die de volmacht geeft en degene die hem gaat uitbrengen, al is het een familielid dat de volmacht en de boodschap gaat overbrengen. Ik kan me dus voorstellen dat dit gebeurt, maar volgens mij moeten we het in principe niet willen, omdat er dan te veel trappen zitten tussen de volmachtgever en de volmachtuitbrenger.

Minister **Uitermark**:

Ik begrijp het punt dat de heer Van Waveren maakt, maar ik zie daar op dit moment heel veel haken en ogen aan. Dat zou echt een nadere bestudering behoeven, want zoals gezegd is het feit dat iemand wordt aangetroffen met meer volmachten op zak dan hij zou mogen hebben volgens de wet, op zichzelf wellicht een indicatie van dat er sprake is ronselen. Om daarnaar een onderzoek te starten, heb je niet altijd een aangifte nodig. Het kan ook gewoon een melding zijn in de trant van "dit is aangetroffen", en dan kan de politie daar onderzoek naar doen. Dus het is geen

ingangsvoorwaarde voor een strafzaak. Aan de andere kant kunnen er, met het voorbeeld dat ik net gaf, ook situaties zijn die dan weer goedbedoeld dááronder komen te vallen, terwijl het juist geen situaties van ronselen zijn. Dat zou dus echt verdere doordenking behoeven.

De voorzitter:

De minister vervolgt haar betoog.

Minister Uitermark:

Dan kom ik toe aan het laatste blokje, het blokje varia. Mevrouw Chakor vroeg naar bijstand in het stemhokje en de stand van zaken daaromtrent; is die wet van kracht bij de gemeenteraadsverkiezingen volgend jaar? Ik verwacht het wetsvoorstel dit kwartaal aan de Afdeling advisering van de Raad van State te kunnen voorleggen. Dan kan het wetsvoorstel in het volgende kwartaal, Q3, aan de Tweede Kamer worden gestuurd. Dat is mijn planning op dit moment. Dat betekent ook dat we de gemeenteraadsverkiezingen van 2026 niet gaan redden, helaas, want er moeten ook nog voorbereidingen getroffen worden voordat het in kan gaan. Maar ik verwacht wel dat het wetsvoorstel bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten en waterschappen in 2027 van kracht zal zijn.

Dan heb ik nog de andere vraag van mevrouw Chakor; dat is de laatste vraag die ik heb gekregen. Over bijstand in het stemhokje zegt ze: in huiselijke kring kun je dan wel een volmacht geven, maar diezelfde huiselijke kring kan geen hulp in het stemhokje bieden. Ik werk hard om het mogelijk te maken dat alle kiezers die hulp nodig hebben bij het stemmen, die ook kunnen krijgen. Vandaar dat ik werk aan de Wet bijstand in het stemhokje. Ik begrijp ook dat het zelf kunnen stemmen met hulp belangrijk is voor veel doelgroepen. Het heeft wat mij betreft ook de voorkeur boven het machtigen van iemand anders. Maar tijdens de behandeling van het wetsvoorstel Wet bijstand in het stemhokje ga ik graag verder in op uw vraag. Ik kan daar op dit moment gewoon nog niet inhoudelijk over uitweiden, omdat we daarmee nog doende zijn.

Tot zover.

De voorzitter:

Kunt u ook nog een oordeel geven over het amendement op stuk nr. 10, dat is ingediend?

Minister Uitermark:

Dat heb ik inderdaad ook. Dat is het amendement van mevrouw Wijen-Nass over het geven van een steminstructie bij het verlenen van een volmacht. De tekst daarvan is dat in artikel 1, onderdeel a aan de voorgestelde zin wordt toegevoegd: "en instrueert de gemachtigde op welke kandidaat de stem namens hem moet worden uitgebracht." Ik steun de gedachte achter dit amendement en ik kan 'm oordeel Kamer geven. Ik zou 'm ook kunnen overnemen, want dit amendement beoogt in de Kieswet heel expliciet vast te leggen dat de volmachtgever ook echt een steminstructie geeft aan de gemachtigde, en dat is een fundamenteel uitgangspunt in het kiesrecht. Stemmen is inderdaad een persoonlijk recht. De heer Bikkers zei dat heel terecht. Het is een persoonlijk recht. Het is niet overdraagbaar in de zin dat iemand anders volledig vrij kan gaan stemmen in plaats van jouzelf.

De **voorzitter**:

Ik moet even vragen of iemand bezwaar heeft tegen het feit dat de minister bereid is om het amendement over te nemen. Dat betekent dat het wel op de stemlijst komt te staan, maar dan hoeven we er niet meer over te stemmen. Dan staat erbij dat het is overgenomen. Maar als het in stemming moet worden gebracht, zullen we dat apart doen.

De heer **Bikkers** (VVD):

Ik zou het toch wel graag in stemming brengen, omdat ik ook wel een punt gemaakt heb van de handhaafbaarheid van deze toevoeging.

De heer **Deen** (PVV):

Eens met de heer Bikkers. Ik zou het ook graag op de stemlijst zien.

De **voorzitter**:

Dan constateren we dat het niet kan worden overgenomen. Dan komt het gewoon op de stemlijst, maar het oordeel over het amendement is dan oordeel Kamer.

Mevrouw Chakor, u heeft nog een vraag op het vorige punt, denk ik. Of misschien gaat het over een ander punt, maar niet over dit punt.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ja, op het vorige punt, maar graag ook op de stemlijst. Ik had ook een vraag gesteld met betrekking tot het meldpuntadvies. Dat is een punt waar je naartoe zou kunnen bellen op het moment dat je je afvraagt: valt dit nog onder hulp verlenen of valt dit onder ronselen? Dat zeg ik ook omdat we natuurlijk willen voorkomen dat mensen niet geholpen worden, bijvoorbeeld omdat er angst is. Ons voorstel was dus om ervoor te zorgen dat er zo'n advies- en meldpunt komt, mogelijk gekoppeld aan de Kiesraad. Ik heb daar geen antwoord op gekregen.

Minister **Uitermark**:

Ja, het klopt dat ik daar geen antwoord op heb gegeven. Dat zal ik in de tweede termijn doen.

De **voorzitter**:

Ah, ik had gehoopt dat we geen tweede termijn nodig hadden.

Minister **Uitermark**:

Ik kan er ook in een brief op terugkomen als we geen tweede termijn nodig hebben.

De **voorzitter**:

Ja, tenzij de leden sowieso een tweede termijn willen.

Minister **Uitermark**:

Ik heb mevrouw Chakor net al aangegeven dat duidelijke communicatie belangrijk is en dat ik dat ook ondersteun, maar dat ik echt nader overleg nodig heb over de vorm die dat moet krijgen, dus of dat een advies- of een meldpunt moet zijn. Maar ik kan mevrouw Chakor toezeggen dat ik daar in een brief op terugkom.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ik kan de minister wel een beetje helpen. Ik had gehoopt dat het omarmd zou worden, maar ik heb in ieder geval wel de motie al klaargemaakt.

De **voorzitter**:

Oké, nou ja, dan wordt het toch een tweede termijn.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ja, het wordt toch een tweede termijn dan.

De **voorzitter**:

Oké. Dan gaan we naar de tweede termijn. Want de minister is klaar met de beantwoording, hè? Dan gaan we gelijk door met de tweede termijn van de zijde van de Kamer en geef ik het woord aan mevrouw Chakor.

Termijn inbreng

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Dank, voorzitter. Dank ook aan de minister voor de beantwoording van de vragen. Je zag dat we veel gepraat hebben over de scheidslijn tussen hulp bieden aan iemand en ronselen. Ik denk dat het ontzettend belangrijk is dat daar duidelijkheid over komt en dat we ervoor moeten waken dat mensen geen hulp durven bieden of dat ze hulp bieden en gezien worden als ronselaar. Ik ben ook heel blij met de voorbeelden die de minister heeft gegeven. Ik zag het ook een beetje als een toezegging om informatie ook uit te breiden richting politieke partijen en om te zorgen dat op het moment dat we met die wijziging komen, iedereen op dezelfde golflengte zit en ook de informatie krijgt die nodig is. Ik denk dat het misschien ook breder is. Ik ben dus benieuwd hoe de minister dit gaat oppakken en wanneer ze van plan is om die informatie naar buiten te brengen.

Voorzitter. Dan kom ik met de motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het essentieel is dat kiezers en "hulpverleners" duidelijk, toegankelijk en tijdig geïnformeerd worden over wat wel en niet toegestaan is bij de afgifte van volmachten;

van mening dat voor het vergroten van het bewustzijn en voorkomen van strafrechtelijke handhaving duidelijke en praktische informatie nodig is over de wettelijke kaders en handvatten voor een verantwoorde volmachtverlening;

van mening dat die informatie ook toegankelijk moet zijn voor mensen met een beperking of laaggeletterdheid;

van mening dat het melden van signalen van ronselen laagdrempelig mogelijk moet zijn;

verzoekt de regering om een centraal meld- en adviespunt in te richten waar informatie en advies over de grenzen van volmachtverlening verkregen kan worden en waar signalen van ronselen kunnen worden gemeld,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Chakor.

Zij krijgt nr. 11 (36571).

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Dank.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw Wijen-Nass heeft geen behoefte aan een tweede termijn, evenals de heer Deen, de heer Bikkers en de heer Van Waveren. Dan gaan we heel kort schorsen. Dan krijgen we de antwoorden en de appreciatie van de motie. Vijf minuutjes.

De vergadering wordt van 20.20 uur tot 20.26 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Ik heropen de vergadering. Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen. We zijn toe aan de tweede termijn van de zijde van de regering. Ik geef het woord aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Termijn antwoord

Minister **Uitermark**:

Dank u wel, voorzitter. Voordat ik inga op de motie, heb ik eerst nog even een correctie. In de eerste termijn heb ik in antwoord op de vraag over handhaven in de digitale wereld gezegd dat als een oproep op een webpagina wordt geplaatst, het OM een bevel — een bevel — kan geven aan de paginabeheerder om de oproep offline te halen. Dat moet ik corrigeren, want in dit geval kan alleen gebruikgemaakt worden van een vrijwillige notice-and-take-downprocedure. In Nederland kennen we de Gedragscode Notice-and-Take-Down. Die heeft betrekking op zowel onrechtmatige als strafbare inhoud. "Bevel" is een verkeerd woord, want een bevel kan alleen bij zeer ernstige feiten.

De heer **Bikkers** (VVD):

Nu we het toch nog over handhaafbaarheid hebben, wil ik het volgende vragen. In uw eerste termijn zei u iets over de handhaafbaarheid, of eigenlijk over het amendement van mevrouw Wijen-Nass. Uw introductie daarvan begon er eigenlijk bijna naar te neigen dat dit amendement overbodig is. Ook gaf u aan dat de handhaafbaarheid lastig is. Toch geeft u het oordeel Kamer. Kunt u daar misschien nog een reflectie op geven?

Minister **Uitermark**:

Daar kom ik zo even op terug, want dan moet ik het er weer even bij zoeken.

Voorzitter. Met uw goedkeuring wilde ik eerst even de vraag van mevrouw Chakor beantwoorden en ook haar motie appreciëren. Zij vroeg: hoe gaan we de communicatie aanpakken? We hebben de website [Externe link:www.elkestemtelt.nl](http://www.elkestemtelt.nl). Daar staan Q&A's op. Bij alle verkiezingen volgt er een evaluatie. Naar aanleiding daarvan worden de vragen op deze website aangepast. Ik zal naar aanleiding van deze wijziging van de wetgeving ook zorgen dat op [Externe link:www.elkestemtelt.nl](http://www.elkestemtelt.nl) Q&A's staan die duidelijkheid geven over ronselen.

Mevrouw Chakor heeft ook een motie ingediend. Die motie gaat natuurlijk over iets heel belangrijks, namelijk dat we duidelijkheid moeten bieden aan mensen en dat er een adviespunt moet zijn. Maar we hebben al het Informatiepunt Verkiezingen bij de Kiesraad. Dat informatiepunt is dus eigenlijk een voorziening die dat kan doen. Daar krijgen mensen advies. Dat advies is niet alleen advies, maar je kunt dus ook advies krijgen over hoe je kan melden. Als mensen straks vragen hebben over wat ronselen is en wat niet ronselen is, kunnen ze dus gewoon het informatiepunt van de Kiesraad bellen. Als ze een melding willen doen, omdat ze menen dat er een strafbaar feit aan de hand is, kan daar advies gegeven worden over waar gemeld kan worden, want het melden van een strafbaar feit moet natuurlijk wel gewoon gebeuren bij de politie. Maar daar kan ook de Kiesraad, dat informatiepunt, dan behulpzaam in zijn. Dat betekent dat ik deze motie het oordeel overbodig geef.

De heer Bikkers vroeg of ik nog wilde ingaan op het amendement van mevrouw Wijen-Nass. Ik begreep eigenlijk niet zo heel goed welke vraag de heer Bikkers daarover had.

De **voorzitter**:
De handhaafbaarheid.

Minister **Uitermark**:
De handhaafbaarheid. Het gaat om het volgende. Als iemand een volmacht geeft aan een ander, is het de bedoeling dat die ander vervolgens handelt conform de wens en de stemkeuze van diegene. Dat is precies wat dit amendement beoogt. Het beoogt om nog duidelijker in de Kieswet te zetten dat die instructie moet worden gegeven. Bij het uitoefenen van een volmacht is het de bedoeling dat de gevolmachtigde zelf die stemvoorkeur goed tot uitdrukking brengt. U vraagt dan naar de handhaafbaarheid ... Ik probeer het even voor me te zien. Het is niet zo dat stembureauleden moeten gaan controleren of de gemachtigde daadwerkelijk een steminstructie heeft gekregen van de volmachtgever. Dat is niet controleerbaar en dat zou bovendien het stemgeheim onnodig in gevaar kunnen brengen. Maar ik denk dat het er mevrouw Wijen-Nass meer om gaat dat de norm goed neergelegd wordt in de Kieswet. Dat is de grondgedachte achter de vrijheid van stemkeuze, vandaar dat ik het amendement oordeel Kamer kan geven.

De heer **Deen** (PVV):
Ik heb hier toch ook nog een aanvullende vraag op. Ik begrijp de grondgedachte, maar gaat dit dan ook inhouden dat het strafbaar is als de volmachtgever geen kandidaat noemt?

Minister **Uitermark**:
Nee, dat is niet strafbaar. De bedoeling is dat degene die een gevolmachtigde een

volmacht geeft om namens hem of haar zijn stem uit te brengen, ook zegt waarop die stem uitgebracht moet worden.

De heer **Deen** (PVV):

Dat begrijp ik, maar wat als dat niet wordt gezegd en de stem toch op een of andere manier wordt uitgebracht? Ik zie zoiets altijd praktisch voor me. Ik zie dan een echtpaar aan tafel zitten. De een zegt tegen de ander: nou schat — als ze dat na al die jaren nog tegen elkaar zeggen, maar dat terzijde — ik heb hier een stempas en ik heb mijn ID gekopieerd; jij weet wat goed voor ons is, dus ga maar lekker stemmen voor mij. Daar zoek ik even naar, naar dat soort dingen.

Minister **Uitermark**:

Nou, het gaat er niet om dat we nu degene die zijn volmacht geeft, strafbaar maken. Het gaat erom met deze wet, met ronselen, dat iemand degene die zijn stem mag uitbrengen overhaalt, ertoe gaat bewegen om die volmacht te geven en daar dan zelf een eigen keuze aan geeft. Dat sluit niet aan bij wat we met de Kieswet willen, namelijk dat degene die zelf niet naar het stemhokje kan gaan, een volmacht kan geven aan iemand anders, en dat die iemand anders dan handelt naar de wil van de kiezer die zijn volmacht geeft.

De heer **Deen** (PVV):

Mijn laatste vraag, voorzitter. Dat begrijp ik en dat ben ik ook helemaal eens met de minister. Maar dit amendement wil wel expliciet dat de volmacht wordt uitgeoefend door aan te geven op welke kandidaat de stem moet worden uitgebracht. Daar vind ik een beetje een vorm van ingewikkeldheid zitten. Dat laat weinig vrijblijvends over. Dat laat ook weinig over in een gezin, zeg maar, waar een kind of een man of een vrouw tegen elkaar zeggen: nou, alsjeblieft, hier is mijn volmacht en doe maar wat jij doet, bijvoorbeeld. Mag dat? Kan dat? Of is deze uiting in dit amendement dan een belemmering? Ik zoek een beetje naar of we het niet allemaal weer onnodig ingewikkeld maken.

Minister **Uitermark**:

Uiteindelijk moet de keuze natuurlijk worden uitgebracht op de naam van iemand die zich verkiesbaar heeft gesteld. Deze instructie beoogt precies dat mee te geven, namelijk dat je aangeeft welk hokje je straks rood moet kleuren. Die steminstructie beoogt dit amendement mee te geven en dat steun ik. Ik denk niet dat we het daarmee onnodig complex maken.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Nog eventjes van mijn kant.

De **voorzitter**:

Ja, maar u gaat niet in discussie met een collega.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Nee, dat ga ik ook niet.

De **voorzitter**:

Een vraag aan de minister.

Mevrouw **Wijen-Nass** (BBB):

Ja, dat was ik ook van plan. Zo heb ik het geïnterpreteerd en ik ben benieuwd of de minister daar hetzelfde over denkt. Wat mij betreft gaat het om een omissie in de wet. Artikel 4 van de Grondwet is er al redelijk duidelijk over. In de Kieswet hebben we vervolgens niet expliciet opgenomen wat we daarvan verwachten. De Raad van State heeft daarover ook duidelijk geadviseerd, dus in dat kader heb ik dat amendement ook ingediend. Ik ben benieuwd of de minister dat met mij eens is.

Minister **Uitermark**:

Ja, ik deel die opvatting.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ik ga even terug naar de motie, die net toch het oordeel ...

De **voorzitter**:

Het oordeel overbodig.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Het oordeel overbodig heeft gekregen, inderdaad. Ik vind het zelf natuurlijk wel een belangrijke en sympathieke motie. Ik begrijp uit het verhaal van de de minister dat zij aangeeft dat er al zo'n punt bestaat. Ik wil de motie gaan aanpassen met: verzoekt de regering om het bestaande informatiemeldpunt in te zetten, waar informatie en advies ... Ik denk dat deze motie wel belangrijk is. Als ik 'm zo wijzig, zou die dan omarmd kunnen worden?

Minister **Uitermark**:

Laat ik vooropstellen dat ik de gedachte omarm die mevrouw Chakor neerlegt. Ik kijk even naar de tekst. Dan maakt u ervan: "verzoekt de regering om een bestaand centraal meld- en adviespunt in te richten"? Maar dan richt ik het niet in, nee.

Mevrouw **Chakor** (GroenLinks-PvdA):

Ik zeg dan: verzoekt de regering om bestaande informatiepunten in te zetten waar informatie en advies over de grenzen ... Het gaat mij erom dat die informatie toegankelijk en laagdrempelig is en dat je daar die vragen kan stellen, en dat het specifiek is naar aanleiding van de wetswijziging die wij hier hebben.

Minister **Uitermark**:

Met die wijziging ... Ik heb al gezegd dat ik de gedachte omarm. Ik heb ook al gezegd dat ik het informatiepunt zal inzetten. Maar met deze toelichting kan ik 'm oordeel Kamer geven.

De **voorzitter**:

Dan verwachten wij wel per mail een gewijzigde tekst van deze motie.

Dank aan de minister. Dit was haar tweede termijn. We zijn klaar met de behandeling van de wet.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**:

We gaan aanstaande dinsdag stemmen, op voorwaarde dat de nota van wijziging op

tijd binnen is gekomen. Dat is dinsdag 22 april aanstaande. Iedereen bedankt.
Goede reis huiswaarts. Ook dank aan de ondersteuning. W//e zijn gesloten.